

Network for Studies on Pensions, Aging and Retirement

Pensioenbewustzijn

Henriëtte Prast en Arthur van Soest,
Tilburg University & Netspar

Panel paper in opdracht van Stichting Instituut GAK

Inhoud

- Motivatie
- Wat bedoelen we met pensioenbewustzijn?
- Pensioenbewustzijn in Nederland en andere landen
- Financiële educatie, financiële kennis, pensioenkennis
- Pensioenkennis, pensioenplanning en pensioenbeslissingen
- Gedragseconomie
- Beleidsimplicaties
- Conclusies

Aanleiding en motivatie

- Nieuw pensioencontract
- Minder zekerheden voor de consumenten
- Meer eigen verantwoordelijkheid
- Laag pensioenbewustzijn
- Weinig belangstelling voor pensioenen, vooral bij jongeren
- Discussie over UPO (2008) en Pensioenregister (2011)
- Wetsvoorstel wijziging pensioenwet
 - ❑ gebaseerd op rapport “Pensioen in duidelijke taal” (SZW werkgroep)
 - ❑ → Deelnemergerichte communicatie
- Soortgelijke problematiek in andere landen

Definitie en Doelstelling Pensioenbewustzijn

Wijzer in geldzaken (2009), Pensioenbewustzijn-meter:

“Pensioenbewustzijn is de mate waarin men op de hoogte is van pensioeninkomen bij ouderdom, overlijden en arbeidsongeschiktheid, weet of dat in de eigen situatie voldoende is, weet (indien gewenst) welke oplossingen er zijn en daar een afweging in maakt.”

pensioenbewustzijn wordt gezien als een *middel* om een passend pensioen te realiseren en niet als een doel op zichzelf

AFM (2012)

“Het thema voor de AFM op pensioengebied is: ‘overzicht, inzicht en een passend pensioen’. Pensioen is voor veel mensen - naast de hypotheek - het belangrijkste financiële product. Het is dus van groot belang dat deelnemers (1) een goed overzicht hebben van hun opgebouwde en te bereiken pensioen, (2) inzicht in de gevolgen hiervan voor hun financiële positie, en (3) waar nodig aanvullende actie kunnen nemen om een passend pensioen te verkrijgen.

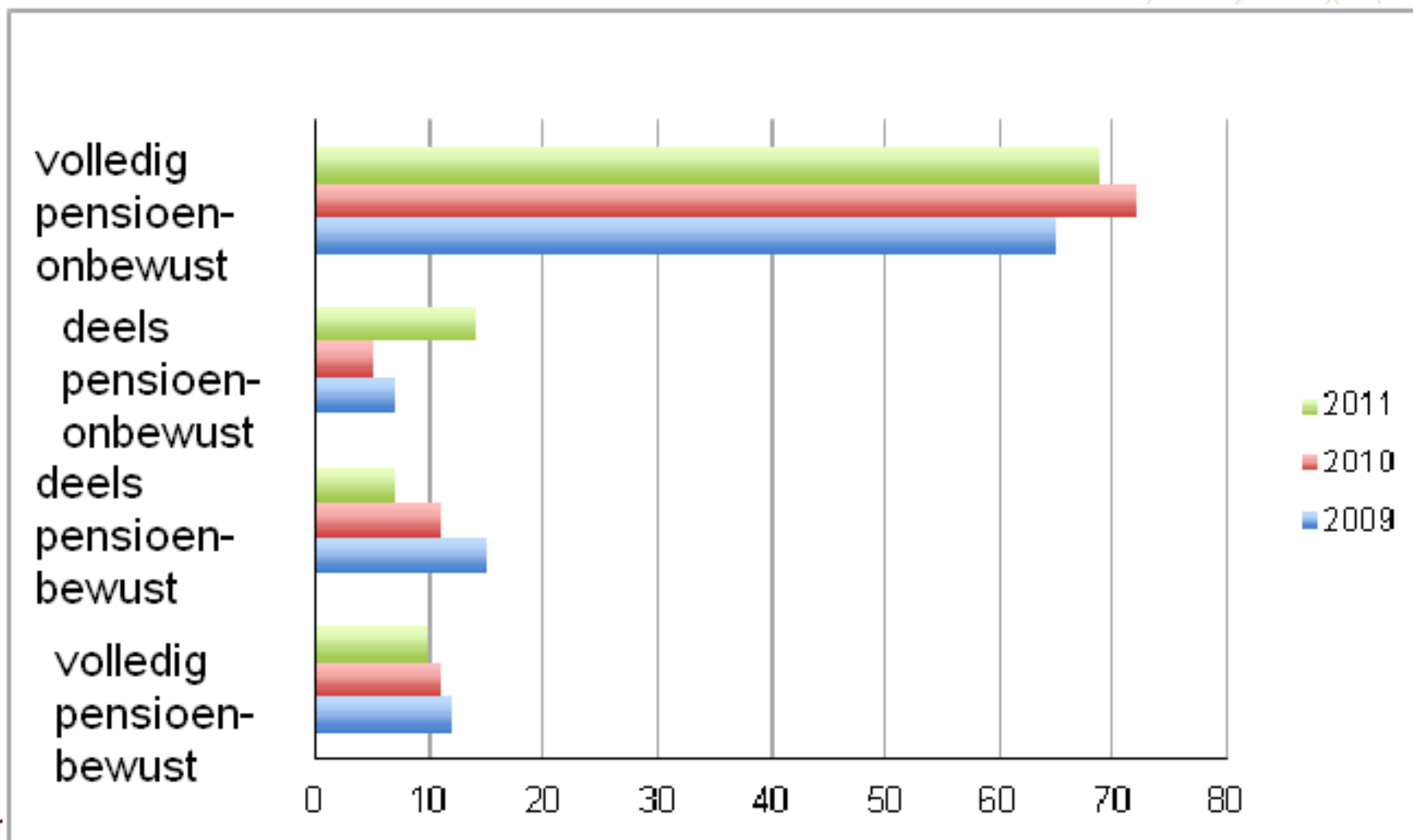
Overzicht → Inzicht → Actie”

Pensioenkennis in Nederland

- Pensioenbewustzijn-meter van Wijzer in geldzaken onderscheidt vier categorieën:
 1. *Volledig onbewust.* Degenen die geen realistische inschatting kunnen maken hoe hoog hun pensioeninkomen is
 2. *Deels onbewust.* Degenen die wel de hoogte van hun pensioen kunnen inschatten maar niet of dat toereikend is
 3. *Deels bewust.* Degenen die de hoogte en toereikendheid kunnen inschatten maar niet de mogelijkheden kennen het pensioeninkomen te verhogen
 4. *Volledig bewust.* Degenen die de hoogte en toereikendheid kunnen inschatten en de mogelijkheden kennen hun pensioeninkomen te verhogen.

Pensioenbewustzijn in Nederland 2009-2011

gebaseerd op Wijzer in geldzaken (2012)

Verschillen in pensioenbewustzijn

- ❖ Rol werkgever
 - ❖ Mannen en vrouwen
 - ❖ Hoog en laag opgeleiden
 - ❖ Ouderen en jongeren
 - ❖ Hogere en lagere inkomens
 - ❖ Financiële kennis in het algemeen
-
- Hogere inkomensgroepen zijn ook meer tevreden met hun eigen pensioenregeling dan lagere inkomensgroepen.
 - Werknemers in de bouw zijn minder tevreden dan anderen.

Bekendheid met mijnpensioenoverzicht.nl (zomer 2012; 48.5% is hiermee bekend)

PR1	Coef.	t-waarde
opl_mid	.1265	2.98 *
opl_hoog	.1162	2.66 *
lft4554	.1126	2.73 *
lft5564	.2711	7.00 *
vrouw	-.0338	-0.94
ink_mid	.0347	0.71
ink_hoog	.0751	1.41
werknemer	.1460	3.08 *
zelfstandig	.1256	1.81
verstand_g~d	.0697	5.28 *
_cons	-.1202	-1.51

R-kwadraat = 0.1313; N = 866 (respondenten 25-64 jaar);

PR1=0 (niet op de hoogte van het bestaan) of PR1=1 (wel op de hoogte).

*: significant op tweezijdig 5% niveau

Pensioenkennis in andere landen

- Verenigde Staten, Canada
 - Italië, Duitsland
 - Verenigd Koninkrijk, Ierland
 - Zweden, Chili
 -
-
- Pensioenkennis is overal beperkt
 - Positief verband met inkomen en opleiding
 - Pensioenkennis hoger als pensioen dichterbij is
 - Maar dan is er ook vaak niet veel meer aan te doen (tenzij doorwerken een optie is)
-
- Towers Watson (2012): Pensioenkennis is in Nederland ook relatief laag – en is hoger in landen waarin pensioen niet collectief geregeld is

Financiële educatie

Politici, beleidsmakers, en de financiële sector lijken het vanzelfsprekend te vinden dat educatie ter bevordering van financieel inzicht en bewustzijn het financiële gedrag van de consumenten gunstig beïnvloedt.

Veel studies naar het causale effect van financiële educatie op financieel inzicht en financieel gedrag, maar geen eensgezinde conclusie

Lusardi en Mitchell (2013): “Research on efforts to enhance financial literacy suggest that some interventions work well, but additional experimental work is needed to explore endogeneity and establish causality”

Financiële geletterdheid, pensioenkennis, bewustzijn, planning, en keuzes

Alessie, van Rooij en Lusardi (2011), Lusardi en Mitchell (2011), Bucher-Koenen en Lusardi (2011): Financiële geletterdheid → pensioenplanning (=nadenken over pensioen)

Chan en Stevens (2004), Clark et al. (2012), Allen et al. (2013): Pensioenkennis → pensioenplanning

Bernheim en Garrett (2003), Lusardi (2004), Bayer en anderen (2008) en Clark en D'Ambrosio (2008): deelnemen aan een pensioenseminar en de *intentie* meer te gaan sparen voor het pensioen

Van Rooij, Lusardi en Alessie (2012): Financiële geletterdheid → vermogen

Willis (2011, 2012): twijfels aan de effectiviteit van deze middelen om het welzijn van ouderen te vergroten

Beperkingen (psychologie & gedragseconomie)

Idealiter:

Educatie, informatie → pensioenkennis →
→ pensioenplanning → goede pensioenkeuzes.

Maar dit is niet voldoende:

- ❑ Multiple selves (toekomstige ik is iemand anders)
- ❑ Elaboration Likelihood Model (twee manieren om beslissingen te nemen)
- ❑ Planner en doener (rationeel versus korte termijn)

Gedragseconomische aspecten van het maken van (pensioen-)keuzes

- Framing: invloed van context & presentatie
 - Uitstelgedrag & tijdsinconsistente beslissingen
 - Nadelen van complexiteit (meer keuze is niet altijd beter)
 - Stille of passieve keuze (defaults)
 - Geldillusie (werken met nominale bedragen)
 - Omgaan met risico (en overschatten van kleine kansen)
-
- Er zijn vele andere factoren dan kennis en informatie die bepalen of iemand goede (pensioen-)keuzes maakt
 - Sommige van deze factoren zijn eenvoudig manipuleerbaar

Beleidsimplicaties

- *Financiële educatie*
- *Pensioeninformatie*
- *Pensioeninformatiekanalen*
- *Keuzearchitectuur*
 - mechanismen van zelfbinding
 - keuze om aanvullend te sparen met voorgesorteerde premie en portefeuille
 - het verplichten tot maken actieve keuze
 - passend aanvullend pensioensparen als de stille keuze

Voorbeelden Keuzearchitectuur

- Vermijd stille keuze “niet participeren” aanvullend pensioen (401k; zelfstandigen)
- Vermijd te conservatieve stille keuze aanvullend pensioen
- Dwing tot een bewuste keuze
- Specifieke producten zoals “Save more tomorrow” (inleg neemt toe over de tijd maar langzamer dan het salaris)
- Deadlines (bijv. via belastingvoordeel)
- Bied een klein aantal standaardkeuzes aan (vermijd complexe keuzes)

Aanbevelingen voor verder onderzoek

- ❖ Nagaan of pensioenbewustzijn is te vergroten en effectief te maken door communicatie in termen van leefpatroon
- ❖ Het bevorderen van het begrip voor risico in pensioeninkomen door te spreken in termen van impact in plaats van kansen
- ❖ In kaart brengen welk pensioenrisico mensen het meest relevant vinden: er in absolute zin niet op achteruitgaan dan wel er meer op achteruitgaan of minder op vooruitgaan dan (vergelijkbare) anderen
- ❖ Nagaan wat mensen prefereren: informatie in de vorm van een UPO etc. en zelf daarmee aan de slag gaan, of een door deskundigen uitgedachte en laagdrempelig aangeboden voorgeprogrammeerde pensioenstrategie

Conclusies

Studies naar de determinanten van bewustzijn en daaruit voortvloeiend gedrag laten zien dat 'beseffen' wellicht belangrijker is dan 'weten', zeker als het gaat om een situatie die we ons liever niet voorstellen. Het is de moeite waard om te onderzoeken of hier de sleutel ligt tot het bereiken van kwetsbare groepen op een manier en moment dat meer pensioenbesef nog zinvol is in termen van gedragsverandering om een dreigend pensioentekort te voorkomen.

We zien het als de taak van de overheid, de pensioensector en onderzoekers op dit terrein te zoeken naar de optimale mix van financiële educatie, zinnige informatie en pensioencommunicatie, regelgeving en keuzearchitectuur.

Die optimale mix hoeft niet voor iedereen hetzelfde te zijn: zowel binnen als tussen sociaal economische groepen bestaan grote verschillen tussen kennis, voorkeuren, en strategieën om informatie te verwerven en beslissingen te nemen. Ook de inzet van keuze-architectuur moet en kan hiermee rekening houden.